

Variabele werkwoordsvolgorde in het Nederlands

Een taalgebruiksgebaseerd perspectief op de synchronie en diachronie van de rode en groene woordvolgorde

EVIE COUSSÉ, MONA ARFS & GERT DE SUTTER

1. Inleiding

De plaatsing van werkwoorden in de zin is een steeds terugkerend thema in de neerlandistiek. In het bijzonder heeft de variabele plaatsing van de persoonsvorm en het voltooid deelwoord in de bijzin de voorbije decennia veel aandacht gekregen. In de volgende zinnen wordt geïllustreerd hoe het voltooid deelwoord voor of na de persoonsvorm kan staan (respectievelijk zin 1a en 1b):

- (1a) Wat is de laatste film die je **gezien hebt**? (groene volgorde)
(1b) Wat is de laatste film die je **hebt gezien**? (rode volgorde)

Het is in de neerlandistiek gebruikelijk geworden om beide volgordevarianten respectievelijk de groene en de rode volgorde te noemen. Die termen verwijzen naar de rode en groene markering op de dialectkaarten van Pauwels (1953), waarmee ze de verspreiding van beide volgordevarianten in het Nederlandse taalgebied heeft weergegeven. Het bijzondere aan de groene en rode volgorde is dat de keuze voor één van de beide volgordevarianten in principe vrij is. Zo is het in de zinnen (1a) en (1b) erg moeilijk om de vinger te leggen op het precieze verschil in het gebruik van beide volgordevarianten.

2. Motivaties voor de volgordevariatie in het hedendaagse Nederlands

Om te beginnen zullen we ons – met de proefschriften van De Sutter en Arfs als leidraad – bezighouden met de keuze tussen de groene en de rode volgorde in het hedendaagse Nederlands. In wat voorafging is er al op gewezen dat taalgebruikers in het Nederlands principieel een vrije keuze hebben tussen beide volgordevarianten. Toch worden we in het concrete taalgebruik onvermijdelijk gedwongen om één van beide varianten te kiezen. In wat volgt zal eerst een kort overzicht gegeven worden van de factoren die de voorbije decennia in de vakliteratuur voorgesteld zijn als belangrijke stuurders van de keuze tussen de rode en groene volgorde (§ 2.1). Vervolgens wordt uit de doeken gedaan hoe het promotieonderzoek van De Sutter (2005) en Arfs (2007) het bestaande onderzoek naar de volgordevariatie in de werkwoordgroep verder heeft proberen uit te diepen (§ 2.2). Ten slotte komt een korte samenvatting van de belangrijkste resultaten uit hun beider studies aan bod (§ 2.3).

2.1. Rode en groene volgorde in de vakliteratuur

In de voorbije decennia hebben heel wat onderzoekers, vanuit tal van perspectieven, gezocht naar een antwoord op de vraag hoe taalgebruikers tussen de groene en de rode volgorde kiezen. Heeft dat te maken met willekeur (zogenaamde vrije variatie) of zit er systeem in de variatie (is er m.a.w. sprake van complementaire distributie)? Als dat laatste het geval zou zijn, dan moeten er in de talige of buitentalige omgeving factoren aanwezig zijn die de keuze voor de groene of de rode woordvolgorde sturen. In de loop der jaren zijn verschillende factoren onderzocht, zowel talige (ook wel taalintern genoemd) als buitentalige (taalextern genoemd), die hier kort overlopen worden.

Om te beginnen is al aan het begin van de jaren vijftig door Meeussen & Vanacker (1951) gewezen op de invloed van *ritmische factoren* bij de keuze voor de rode of groene volgorde. Zo blijkt de rode volgorde typisch gebruikt te worden als er tussen onderwerp en deelwoord een ander zindeel komt, met sterkere nadruk dan het deelwoord, zoals in zin (2) uit de dataset van Meeussen & Vanacker:

(2) [...] dat Lien op de 'kook' was geweest.

Sassen (1963) is gesuggereerd dat het gebruik van de rode volgorde mogelijk een vorm van exogenisme is tegenover de overwegend groene volgorde uit de dialecten. Die tendens zou het sterkst zijn in formelere tekstgenres zoals journalistieke en wetenschappelijke teksten omdat daar de drang om zich tegen de dialecten af te zetten het grootst is. Stroop (1970) vult aan dat de groene volgorde in Nederland ook wel eens als een Duitse volgorde wordt gezien die in het verzorgde taalgebruik vermeden moet worden. Het belang van dergelijke taalattitudes bij de keuze van de rode en de groene volgorde is empirisch getest in het proefschrift van Haeseryn (1990) door middel van uitgebreide enquêtes.

Ten slotte hebben in de jaren negentig taalkundigen als Pardoën (1991) en Van der Horst (1993) voorgesteld dat de volgorde van het voltooid deelwoord en de persoonsvorm zelf met een eigen *betekenis* gepaard gaat. Het gebruik van de rode werkwoordsvolgorde gaat volgens hen namelijk gepaard met een zogenaamde dynamische interpretatie en de groene volgorde met een statische interpretatie.

2.2. *Recente ontwikkelingen*

Hoewel de onderzoeken uit de literatuur bijzonder interessante resultaten opgeleverd hebben, bleef een gefundeerd, omvattend antwoord voorlopig toch nog uit. De redenen daarvoor zijn voornamelijk methodologisch en analytisch van aard. Kort samengevat komt het erop neer dat het geanalyseerde taalmateriaal en de gehanteerde analysemethodes in de diverse onderzoeken zodanig uiteenlopend waren dat een vergelijking van de verschillende resultaten tot op heden erg moeilijk was. Zo werd van een aantal factoren aangetoond dat ze een invloed hebben op het woordvolgordegedrag, maar het was niet duidelijk of die invloed zich beperkte tot het geanalyseerde materiaal of ook algemeen actief was in het Nederlands. Daarenboven was nog niemand op het idee gekomen om de invloed van die factoren rechtstreeks met elkaar te vergelijken. Een beter beeld van het complexe samenspel tussen die factoren zou namelijk wel eens de sleutel kunnen zijn tot een omvattend(er) inzicht in de mechanismen die taalgebruikers sturen bij de keuze tussen de groene en de rode volgorde.

In de studies van De Sutter (2005) en Arfs (2007) is aan die methodologische bedenkingen tegemoet gekomen. De auteurs hebben alle voorgestelde factoren uit de literatuur samen met bijkomende potentiële factoren door middel van een batterij statistische tests op eenzelfde uitgebreide tekstverzameling of *corpus* geanalyseerd. De Sutter (2005) heeft concreet de werk-

een onafgebroken ontwikkeling van de standaardtaal heeft gekend, is de standaardisering van het Nederlands in Vlaanderen pas in de twintigste eeuw goed op gang gekomen. Het gevolg daarvan is dat het taalgebruik in Vlaanderen en Nederland nogal wat verschillen vertoont. Ook al zijn veel van die verschillen in de laatste decennia weggewerkt, voornamelijk op het gebied van het woordgebruik (doordat de Vlamingen de standaardtaal van boven de Moerdijk overgenomen hebben), toch is het taalgebruik in Vlaanderen en Nederland nog steeds niet identiek, zoals blijkt uit de resultaten. Op het gebied van woordvolgordevoorkeuren is Vlaanderen overigens geen monolithisch blok: Vlaams-Brabanders en Antwerpenaren blijken namelijk vaker de rode volgorde te gebruiken dan Limburgers en Oost- en West-Vlamingen. Met de sociaal-economische en linguïstische centrumfunctie van Vlaams-Brabant en Antwerpen en de net geschetste standaardiseringstrajecten van Vlaanderen en Nederland in het achterhoofd is het niet verwonderlijk dat het precies die beide regio's zijn die het nauwst aansluiten bij de volgordepraktijken in Nederland.

Naast het verband tussen de regio waaruit iemand afkomstig is en de woordvolgordekeuze maakt het onderzoek van De Sutter ook duidelijk dat taalgebruikers de keuze voor één van de varianten laten afhangen van de precieze communicatieomstandigheden, een tweede factor binnen de contextuele dimensie. Zo gebruiken taalgebruikers in gesproken taal en in communicatiesituaties met een hoge mate van interactie (bv. dialogen) vaker de groene volgorde dan in geschreven taal en in situaties met een beperktere interactie (bv. monologen). Daarnaast wordt in communicatiesituaties met een beperktere vorm van redactionele controle (bv. internetdiscussies) ook vaker de groene volgorde gebezigd dan in situaties met een hoge mate van redactionele controle (bv. krantenmateriaal). Uit die resultaten kan men concluderen dat taalgebruikers de keuze voor één van de woordvolgordes laten afhangen van de tijd die ze ter beschikking hebben om de productie van een taaluiting tot een goed einde te brengen: hoe sneller de communicatie moet plaatsvinden, hoe vaker de groene volgorde gebruikt wordt. Concreet betekent dat dan bijvoorbeeld dat taalgebruikers tijdens het spreken vaker de groene volgorde gebruiken dan tijdens het schrijven, omdat tijdens het spreken de omzetting van de boodschap die taalgebruikers in hun hoofd hebben naar concrete akoestische signalen veel sneller moet gebeuren dan tijdens het schrijven. In dat laatste geval hebben taalgebruikers namelijk wat meer tijd om na te denken over de precieze vorm van de taaluiting en dat leidt er onder meer toe dat taalgebruikers wat vaker geneigd zijn om voor de rode volgorde te kiezen, omdat ze die mooier of beter vinden. De drie factoren interactie,

(5a) [...] dat we daar toen een onbekende hebben gezien.

(5b) [...] dat we daar toen een onbekende gezien hebben.

Arfs (2007) heeft naast invloed van de omringende elementen op de volgorde in de werkwoordgroep ook de impact onderzocht van de ritmische structuur van het voltooid deelwoord zelf in de werkwoordelijke eindgroep. Zij gaat er daarbij van uit dat de taalgebruiker naar een evenwichtige verdeling van de accenten streeft, niet alleen in de zin als geheel maar ook in de tweeledige werkwoordelijke eindgroep op zich. De ritmische structuur van het voltooid deelwoord wordt in het onderzoek van Arfs concreet voorgesteld als een punthoed-patroon, waarbij een zwak beklemtoonde lettergreep weergegeven wordt met een liggend streepje (-) en een beklemtoonde lettergreep met een dakje (^). Een voltooid deelwoord met intern evenwicht, waarbij het woordaccent in het midden ervan ligt, lijkt dan op een punthoed met brede hoedranden (- ^ -). Door de interne woordvolgorde in de werkwoordelijke eindgroep te variëren is het volgens Arfs mogelijk evenwicht in de eindgroep te bereiken, zodat een eindgroep met een voltooid deelwoord die op een pet met maar één klep lijkt (zoals *opgebeld* ^ - - of *gestudeerd* - - ^), toch het nagestreefde breedgerande punthoed-patroon krijgt.

De resultaten van Arfs (2007) tonen dat wanneer het voltooid deelwoord de klemtoon op de eerste lettergreep heeft, taalgebruikers bij voorkeur de persoonsvorm vóór het voltooid deelwoord plaatsen om het evenwicht in de eindgroep te bereiken: *heeft opgebeld* (- ^ - -). Wanneer de klemtoon in het midden van het voltooid deelwoord ligt, is er al evenwicht in het voltooid deelwoord zelf en is de verdeling tussen de rode en groene woordvolgorde gelijk: *heeft gelezen* (- - ^ -) of *gelezen heeft* (- ^ - -). Wanneer het voltooid deelwoord de klemtoon op het eind heeft, blijkt men dan weer bij voorkeur de persoonsvorm achteraan te plaatsen om het nagestreefde evenwicht in de eindgroep te bereiken: *gestudeerd heeft* (- - ^ -).

2.3.3. De semantische dimensie

Een derde factorendimensie die taalgebruikers stuurt in hun keuze tussen de groene en de rode volgorde is semantisch van aard. Het onderzoek van De Sutter (2005) toont aan dat adjectivische voltooid deelwoorden, zoals *bestand* en *vermist*, die weliswaar op voltooid deelwoorden lijken, maar in feite als adjectieven beschouwd dienen te worden, voornamelijk in de groene volgorde voorkomen. Dat is echter geen absoluut gegeven: in ongeveer 15% van de gevallen worden ze toch in de rode volgorde gebruikt, zoals in voorbeeld (6b):

verklaring van talig gedrag, d.w.z. spontane taaluitingen van taalgebruikers die niet linguïstisch geschoold zijn. Op die manier worden de persoonlijke meningen van taalkundigen die gebaseerd zijn op losse observaties of zelf geconstrueerde zinnen niet gebruikt als wetenschappelijke evidentie. De onderzoeken van De Sutter en Arfs geven ook te kennen dat taalkundigen steeds vaker met elkaar in interactie treden: steeds vaker worden bepaalde onderzoeksresultaten gerepliceerd door andere onderzoekers. Waar De Sutter een aantal hypothesen testte die hij distilleerde uit de resultaten van eerder onderzoek, repliceerde Arfs op haar beurt de resultaten van De Sutter. Op die manier zijn wetenschappers in staat om de bestaande kennis telkens opnieuw aan het eigenlijke taalgedrag te testen, ten einde na te gaan hoe algemeen en representatief onderzoeksresultaten zijn, en kunnen bestaande inzichten steeds verder verfijnd worden.

3. Historische wortels voor de volgordevariatie

Bovenstaand onderzoek naar de groene en rode werkwoordsvolgorde heeft blootgelegd hoe sprekers van het Nederlands om uiteenlopende redenen voor de ene dan wel de andere volgordevariant kiezen. De vraag blijft echter onbeantwoord waarom er überhaupt een keuze tussen de twee volgordevarianten bestaat in het moderne Nederlands. Waar komt met andere woorden de variatie in de werkwoordsvolgorde vandaan? In het proefschrift van Coussé (2008) wordt het antwoord gezocht door de wortels van de rode en de groene volgorde in de geschiedenis van het Nederlands op te sporen. Anders dan De Sutter (2005) en Arfs (2007) wordt de hedendaagse variatie tussen de groene en rode volgorde in Coussé (2008) dus in een historisch perspectief beschouwd.

3.1. *Historische wortels van de volgordevariatie*

In Coussé (2008) wordt de hypothese onderzocht of de moderne volgordevariatie in de bijzin een momentopname is in een proces van taalverandering. In de historische taalkunde is voor uiteenlopende taalveranderingen beschreven hoe innovatieve taalvormen in de loop van de tijd stap voor stap archaïsche taalvormen vervangen. Tijdens dat graduele taalveranderingsproces $A \rightarrow B$ zijn er onvermijdelijk tussenfasen met synchrone variatie:

$$A \rightarrow A / B \rightarrow B$$

lige volgordevariatie bij hetzelfde voltooid deelwoord *gegeven*, waar in zin (7a) de rode volgorde voorkomt en in zin (7b) de groene volgorde gebruikt is:

(7a) daer hi ons ghenen dach of heuet ghegheuen (1284)

(7b) onse brieve die wi hem hier voermaels daer op ghegheuen hebben (1291)

In de loop van de veertiende eeuw neemt het aandeel bijzinnen in het onderzochte corpus met de groene volgorde stelselmatig toe ten koste van de bijzinnen met de rode volgorde. Tegen de vijftiende eeuw is de rode volgorde volledig weggeconcurrerd en blijft de groene volgorde als enige variant over. In de volgende twee zinnen wordt het gebruik van de groene volgorde geïllustreerd in een bijzin met *hebben* (zin 8a) en één met *zijn* (zin 8b):

(8a) soe die guede luden vanden gerecht vernomen hebben dat hemluden noch der ghemeente in gheenrewijs en staet te liden (1416)

(8b) dat wel ende vaste ghecostumeert es binnen Ghend dat alle maniere van huussen staende binnen scephendomme van Ghend schuldich syn gheheelich te sine als cateile (1411)

In de loop van de vijftiende en de zestiende eeuw blijft de groene volgorde de dominante werkwoordsvolgorde in de bijzin. Aan die stabiele volgordesituatie komt in de loop van de zestiende eeuw langzamerhand een eind met de hernieuwde introductie van de rode volgorde. Die ontwikkeling zorgt ervoor dat er opnieuw variatie ontstaat in het Nederlands tussen de rode en groene werkwoordsvolgorde. In de loop van de volgende eeuwen neemt het aandeel rode volgorde in de bronnen verder toe totdat we de moderne verdeling bereiken waarbij de rode volgorde frequent naast de groene volgorde voorkomt.

De summiere schets van de veranderende werkwoordsvolgorde laat zien dat de moderne volgordevariatie een momentopname is in een taalverandering die aan het einde van de zestiende eeuw is ingezet en die nog in volle ontwikkeling is. Hierbij is de rode volgorde de innovatieve variant die de groene volgorde door de eeuwen heen stelselmatig aan het wegconcurreren is, dus:

groene volgorde → groene volgorde / rode volgorde

Dat scenario van taalverandering biedt een antwoord op de vraag waar de hedendaagse volgordevariatie vandaan komt. Het roept evenwel ook de nieuwe bijkomende vraag op waarom de rode volgorde aan het einde van de zestiende eeuw überhaupt naast de groene volgorde in de taal (opnieuw) is

heeft echter laten zien dat de verbale analyse zich al tijdens het Middelnederlands heeft ontwikkeld vóór de herintroductie van de rode volgorde. Het is dus niet zo dat de ontwikkeling van de verbale analyse in een directe relatie staat tot de introductie van de rode volgorde. Omgekeerd is het wel zo dat er door de introductie van de rode volgorde aan het einde van de zestiende eeuw een onderscheid gemaakt kan worden tussen de nominale en verbale analyse met behulp van de werkwoordsvolgorde. Van den Berg (1949: 163) ziet de opkomst van de rode volgorde op die manier als een soort bewijs voor het ontstaan van de verbale analyse van de cluster:

[de rode volgorde is] een bewijs van een verandering in de opvatting van het deelwoord: het wordt niet meer als praedicatief attribuut, maar als deel van een omschreven tijd van het werkwoord gevoeld.

Daarnaast is in Coussé (2008) onderzoek gevoerd naar de voorgeschiedenis van de talige factoren uit de omgeving van de werkwoordcluster die vandaag de rode volgorde stimuleren. In het proefschrift van De Sutter (2005) en Arfs (2007) is aangetoond dat de aanwezigheid van een geaccentueerd focuselement vóór de werkwoordcluster het gebruik van de rode volgorde stimuleren terwijl de aanwezigheid van een geaccentueerd focuselement na de werkwoordcluster correleert met de groene volgorde. Uit de literatuur weten we dat de plaatsing van dergelijke focuselementen in de loop van de geschiedenis in het Nederlands veranderd is (De Meersman 1988, De Schutter 1988). Uit onderzoek van het corpus historische teksten blijkt meer bepaald dat focuselementen in het Middelnederlands doorgaans achter de werkwoordcluster aan het einde van de bijzin werden geplaatst. In de loop van de vijftiende eeuw verdwijnt echter de mogelijkheid om heel wat zinsdelen nog langer in focuspositie te plaatsen aan het einde van de zin. Vanaf dat moment kunnen enkel nog complexe zinsdelen zoals bijzinnen en voorzetselconstituenten benadrukt worden door achterplaatsing. De minder complexe zinsdelen zoals direct objecten worden vanaf dan nog enkel vóór de werkwoordcluster geplaatst, zoals ook vandaag nog het geval is. We zouden verwachten dat de veranderende positie van focuselementen in de bijzin een impact heeft op de werkwoordsvolgorde. Toch blijkt uit het corpusonderzoek dat de veranderingen in de bijzinsvolgorde zich voltrokken hebben in de loop van de vijftiende eeuw vóór de introductie van de rode volgorde aan het einde van de zestiende eeuw. Opnieuw lijkt de opkomst rode volgorde zich onafhankelijk van de ontwikkelingen in de rest van de zin te hebben voltrokken.

Samenvattend heeft het corpusonderzoek in Coussé (2008) geen overtuigend bewijs geleverd dat er in de zestiende eeuw taalveranderingen zijn vol-

waar we de rode volgorde vandaag ook nog gebruiken. We kunnen zo de introductie van de rode volgorde vanaf de zestiende eeuw zien als een vorm van recyclage waarbij een in onbruik geraakte vorm in de taal heropgevestigd wordt en voor een nieuwe functie wordt ingezet. Op die manier is de introductie van de rode volgorde niet direct gemotiveerd door concomitante taalveranderingen maar drukt ze een geconventionaliseerde betekenis uit op basis van zijn voorgeschiedenis.

4. Conclusie

Nu de belangrijkste resultaten uit de proefschriften van De Sutter (2005), Arfs (2007) en Coussé (2008) uit de doeken zijn gedaan, kunnen we een samenvatting geven van de stand van zaken in het onderzoek naar de rode en groene volgorde in het Nederlands.

Sinds de jaren vijftig is in de neerlandistiek bijzondere aandacht besteed aan de vraag hoe taalgebruikers een keuze maken tussen de rode en groene volgorde. Dankzij uiteenlopende studies in de voorbije decennia en het recente geïntegreerde onderzoek van De Sutter en Arfs kunnen we nu antwoorden dat die keuze niet arbitrair is maar gemotiveerd wordt door een complex van interagerende factoren. Om te beginnen is erop gewezen dat taalexterne factoren zoals de regionale achtergrond van de spreker en de communicatieve omstandigheden de voorkeur voor de rode of groene volgorde sturen. Zo blijken Nederlanders een grotere voorkeur voor de rode volgorde te vertonen dan hun Belgische taalgenoten. Daarnaast blijken uiteenlopende taalinterne factoren ook van belang te zijn. Heel wat aandacht ging in deze bijdrage naar de klemtoonpatronen in de werkwoordelijke eindgroep en naar de geaccentueerdheid van elementen vóór en/of achter de werkwoordgroep. Naast die ritmische factoren bleken ook semantische en discursieve overwegingen van tel te zijn bij de keuze tussen de rode en groene volgorde.

Daarnaast is in deze bijdrage de vraag aan bod gekomen waarom er überhaupt volgordevariatie bestaat in de werkwoordelijke eindgroep. In het proefschrift van Coussé (2008) is het antwoord hierop in de geschiedenis van de werkwoordgroep gezocht. Aan de hand van corpusonderzoek van historische teksten is gebleken dat de rode volgorde een innovatieve variant is die sinds de zestiende eeuw aan een opmars bezig is ten koste van de groene volgorde. De hedendaagse volgordevariatie kan bijgevolg als een tussenfase gezien worden in een taalverandering in volle ontwikkeling. Onderzoek naar de motieven voor de opkomst van de rode volgorde heeft geleerd dat het om een onaf-

- Duinhoven, A.M., *Middel nederlandse syntaxis. Synchron en diachron. Deel 2. De werkwoordgroep*. Nijhoff, Groningen 1997.
- Haeseryn, W., *Syntactische normen in het Nederlands. Een empirisch onderzoek naar volgordevariatie in de werkwoordelijke eindgroep*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen. Nijmegen 1990.
- Hopper, P., 'On some principles of grammaticalization', in: E.C. Traugott & B. Heine (reds.), *Approaches to grammaticalization*. Benjamins, Amsterdam 1991, p. 17-35.
- Kern, J.H., *De met het participium praeteriti omschreven werkwoordsvormen in 't Nederlands*. Müller, Amsterdam 1912.
- Meeussen, A.E. & V.F. Vanacker, 'De dubbele werkwoordgroep', in: *De Nieuwe Taalgids* 44 (1951), p. 36-50.
- Michels, L.C., 'Op de grens van copula en hulpwerkwoorden', in: *Taal en Tongval* 11 (1959), p. 206-212.
- Pardoen, J., 'De interpretatie van zinnen met de rode en de groene volgorde', in: *Forum der Letteren* 32 (1991), p. 1-20.
- Pauwels, A., *De plaats van hulpwerkwoord, verleden deelwoord en infinitief in de Nederlandse bijzin. Deel I – Tekst. Deel II – Kaarten*. Licentiaatsverhandeling Katholieke Universiteit Leuven. Symons, Leuven 1953.
- Sassen, A., 'Endogeen en exogeen taalgebruik', in: *De Nieuwe Taalgids* 56 (1963), p. 10-21.
- Stroop, J., 'Systeem in gesproken werkwoordgroepen', in: *Taal en Tongval* 22 (1970), p. 128-147.
- Van den Berg, B., 'De plaats van het hulpwerkwoord in de voltooide tijden in de Nederlandse bijzin', in: *Taal en Tongval* 1 (1949), p. 155-165.
- Van der Horst, J.M., 'Rode en groene volgorde en analytische taalkunde', in: *Voortgang* 14 (1993), p. 187-197.

*Dit is een coproductie van Studia Germanica Gandensia (Libri) en
Spiegel Historiael, het jaarboek van de Bond van Gentse Germanisten*

© Academia Press

Eekhout 2

9000 Gent

Tel. 09/233 80 88

Fax 09/233 14 09

Info@academiapress.be

www.academiapress.be

De uitgaven van Academia Press worden verdeeld door:

J. Story-Scientia NV Wetenschappelijke Boekhandel

Sint-Kwintensberg 87

B-9000 Gent

Tel. 09/225 57 57

Fax 09/233 14 09

Info@story.be

www.story.be

Ef & Ef

Eind 36

NL-6017 BH Thorn

Tel. 0475 561501

Fax 0475 561660

Gudrun Rawoens (red.)

Taal aan den lijve. Het gebruik van corpora in taalkundig onderzoek en taalonderwijs

Gent, Academia Press, 2008, 124 pp.

Opmaak: proxess.be

ISBN: 978 90 382 1362 0

D/2008/4804/213

NUR1 620

U 1199

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.